

Γεώργιος Α. Καλογεράκης

Πολεμικό αεροδρόμιο Καστελλίου 1941-1944.

Η εκκένωση των χωριών Σκλαβεροχώρι και Γαλενιανώ (ανέκδοτες αρχειακές πηγές)

ABSTRACT

KASTELLI MILITARY AIRFIELD 1941-1944. EVACUATION OF SKLAVEROHORI AND GALENIANO
(UNPUBLISHED ARCHIVE SOURCES)

The purpose of this research is to focus on the fact that, during the years 1941-1944, the inhabitants of the villages surrounding Kastelli airfield were suffering in an atmosphere of violence and terrorism and experiencing a daily struggle for survival, away from their homes and property.

From June 1st 1941, Kastelli and its military airfield were the focal point of the German occupying forces in Crete. Every day, thousands of inhabitants were forced to work on the airfield in the local plains, under cruel and inhuman conditions.

In the first quarter of 1942, Kastelli airfield was ready for the incoming German airplanes. It became fully operational, with multiple daily flights.

The occupying army's need for housing for soldiers, services and ammunition depots, led to the order for the evacuation of the villages of Sklaverohori and Galeniano which were located next to Kastelli airfield.

The inhabitants became refugees until the end of the war, finding shelter in neighbouring villages, in stables, in warehouses, in huts. The area was declared a dead zone.

We have approached this research through unpublished documents, contemporary photographs and testimonies by survivors from the villages of Sklaverohori and Galeniano.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: Πολεμικό αεροδρόμιο Καστελλίου, Σκλαβεροχώρι, Γαλενιανώ, αγγαρεία, εκκένωση, πρόσφυγες, επιβίωση, ηλεκτροφόρα καλώδια

A. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Την 1η Ιουνίου 1941, έφτασαν στην πλατεία Μεϊντάνι, στο Καστέλλι Πεδιάδος, οι πρώτοι Γερμανοί αλεξιπτωτιστές πάνω σε μοτοσικλέτες. Από την 1η Ιουνίου, το Καστέλλι και το πολεμικό του αεροδρόμιο –το οποίο δέσποζε ημιτελές στον κάμπο της Επαρχίας Πεδιάδος–,¹

¹ Στο σχεδιασμό των συμμάχων για την άμυνα της Κρήτης ήταν η κατασκευή πολεμικού αεροδρομίου στο Καστέλλι Πεδιάδος. Ξεκίνησε τον Ιανουάριο του 1941, στη διάρκεια του Ελληνοϊταλικού πολέμου. Λίγο πριν την επιχείρηση «Ερμής» το αεροδρόμιο βρισκονταν ακόμη στο στάδιο της κατασκευής του. Οι Βρετανοί για να το καταστήσουν ανενεργό, άνοιξαν λάκκους στον διάδρομο, φυτεύοντας μεγάλους κορμούς από τα ελαιόδεντρα που είχαν ξεριζώσει.

2 ΠΕΠΡΑΓΜΕΝΑ ΙΒ' ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΚΡΗΤΟΛΟΓΙΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

απετέλεσαν κομβικό σημείο των Γερμανικών δυνάμεων κατοχής στην Κρήτη. Κάτω από σκληρές και απάνθρωπες συνθήκες, χιλιάδες κάτοικοι οδηγούνταν καθημερινά στα έργα του αεροδρομίου.²

Το πρώτο τρίμηνο του 1942 το πολεμικό αεροδρόμιο Καστελλίου ήταν έτοιμο να υποδεχτεί τα γερμανικά αεροπλάνα. Έγινε επιχειρησιακό με πολλαπλές καθημερινές πτήσεις και συγκεκριμένες αποστολές, όπως:

- Βομβαρδιστικά αεροσκάφη των Γερμανών επιχειρούσαν καθημερινά από το Καστέλλι προς το μέτωπο της Αφρικής.
- Μεταγωγικά γερμανικά αεροσκάφη πετούσαν στη Μέση Ανατολή, μεταφέροντας εφόδια, νερό, οτιδήποτε ήταν απαραίτητο στις δυνάμεις του στρατηγού Ρόμελ, και επέστρεφαν στο Καστέλλι με Γερμανούς τραυματίες από τις σφοδρές μάχες της ερήμου.
- Κατασκοπευτικά αεροπλάνα Ju 86 της μονάδας 2(F)123 επιχειρούσαν από το αεροδρόμιο Καστελλίου σε ύψος 14.000 ποδών, όπου κανένα συμμαχικό αεροπλάνο δεν μπορούσε να φτάσει. Τα αεροσκάφη αυτά χρησιμοποιούσαν ειδικό καύσιμο, που φυλασσόταν στις αποθήκες καυσίμων των Αποστόλων Πεδιάδος, κάνοντας λήψη αεροφωτογραφιών όλων των λιμανιών της Μεσογείου. Οι κασέτες με τις αεροφωτογραφίες έφταναν στο Καστέλλι με τα ίδια αεροπλάνα και, αφού γινόταν η επεξεργασία από ειδικούς στο επιταγμένο Γυμνάσιο Καστελλίου, τα αποτελέσματα στέλνονταν στους αρμόδιους αξιωματικούς στη Γερμανία και στη Ρώμη.
- Στον αεροδιάδρομο και στις εγκαταστάσεις του Καστελλίου μεταστάθμευαν αρκετά αεροπλάνα για επισκευές.
- Από το αεροδρόμιο Καστελλίου γίνονταν αρκετές γερμανικές επιδρομές προς τα νησιά του Αιγαίου και κυρίως προς τα Δωδεκάνησα.
- Το ίδιο αεροδρόμιο εξυπηρετούσε και τις Ιταλικές δυνάμεις Κατοχής του Νομού Λασιθίου. Καθημερινά το προσέγγιζαν (μέχρι το Φθινόπωρο του 1943) δεκάδες ιταλικά αεροπλάνα.
- Τέλος, γερμανικά καταδιωκτικά αεροσκάφη απογειώνονταν από το Καστέλλι και κατεδίωκαν τα συμμαχικά βομβαρδιστικά που έφταναν στην πεδιάδα του Καστελλίου φορτωμένα με 1.5.

Β. Η ΕΚΚΕΝΩΣΗ ΤΩΝ ΧΩΡΙΩΝ ΣΚΛΑΒΕΡΟΧΩΡΙ ΚΑΙ ΓΑΛΕΝΙΑΝΩ.

Η ΔΙΑΤΑΓΗ ΤΗΣ ΚΡΕΙΣΚΟΜΜΑΝΔΑΝΤΟΥΡ 718 ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

Οι ανάγκες του στρατού κατοχής για στέγαση στρατιωτών, υπηρεσιών, αποθηκών πυρομαχικών, υγειονομικού υλικού, εφοδίων, ανταλλακτικών αεροπλάνων, κ.ά., οδήγησαν τον Φρούραρχο Ηρακλείου, υπακούοντας σε διαταγή του Γερμανού Στρατηγού Διοικητή Κρήτης

² Η καταναγκαστική εργασία ονομάστηκε από τους ντόπιους κατοίκους «δεκαπενταμερία». Εργάτες για την κατασκευή του αεροδρομίου έρχονταν από τα χωριά των επαρχιών Πεδιάδος, Μονοφατσίου, Λασιθίου, Πυργιωτίσσης και από την πόλη του Ηρακλείου. Ο διάδρομος προσγείωσης που είχαν αρχίσει να κατασκευάζουν οι Σύμμαχοι, έπρεπε να τελειώσει με κάθε τρόπο και θυσία.

Αντρέ, να διατάξει την εκκένωση των χωριών Σκλαβεροχώρι³ και Γαλενιανώ,⁴ που βρίσκονταν δυτικά και πλησίον του αεροδρομίου Καστελλίου. Για να δικαιολογήσουν οι κατακτητές την απομάκρυνση των κατοίκων και τη δημιουργία νεκρής ζώνης επικαλέστηκαν λόγους υγείας των στρατιωτών του αεροδρομίου Καστελλίου. Με νέα διαταγή εκκενώθηκε και το χωριό Βαρβάρω (Αρχάγγελος).⁵

Ημερομηνία της διαταγής εκκένωσης η 11η Μαΐου 1942. Οι κάτοικοι εγκατέλειψαν τα σπίτια τους και έγιναν πρόσφυγες, καταφεύγοντας ως το τέλος του πολέμου σε γειτονικά χωριά, σε στάβλους, σε αποθήκες, σε παραπήγματα, στην ύπαιθρο και η περιοχή κηρύχτηκε νεκρή ζώνη.

«*Kreiskommandantur 718*

Iraklion 11 Mai 1942

An den Herrn Profekten

Iraklion

Betr.: Raumung der Ortschaften Sklaverochori und Galeniana.

Aus sanitaren Grunden ist die Raumung des Ortes Sklaverochori notwendig. Sklaverochori besteht zum Teil aus unbewohnten Hauserruinen, die sehr verunreinigt und Anlass zu jährlich wiederkehrender Fliegenplage. Eine auf kleinstem Ort derart konzentrierte Masse von Kot, Schmutz und Ungeziefer bedeuten sine standige Infektionsgefahr fur die in der Nane liegenden Soldaten. Sklaverochori hat zirka 85 Einwohner, die leicht in den umliegenden Ortschaften untergrbacht werden können.

Beim Ort Galeniana handelt es sich lediglion um 3 Hutten, die ebenfalls abgebrochen werden müssen.

³ Σκλαβεροχώρι: Οικισμός του Δήμου Μινώα Πεδιάδας σε υψόμετρο 330 μ., με 76 κατοίκους (απογραφή 2011). Ο οικισμός αναφέρεται για πρώτη φορά σε έγγραφο του 1248 με την ονομασία «Sclavochorio». Επίσης αναφέρεται σε έγγραφο του Δουκικού Αρχείου του 1370 ως φέουδο του Nic. Pisani με την ονομασία «Schlavochori». Το 1577 ο Fr. Barozzi αναφέρεται στο «sclavoghorì» στην επαρχία Πεδιάδος, ενώ το 1583 το όνομά του αποδίδεται σωστά από τον Καστροφύλακα, δηλαδή «sclaveroghorì». Στην τουρκική απογραφή του 1671 αναφέρεται το χωριό «Isklavohori» με 14 χαράτσια και στην αιγυπτιακή του 1834 αναφέρεται το «Sklaverokhorì». Στην απογραφή του 1881 το Σκλαβεροχώρι αναφέρεται στον δήμο Καστελλίου και το 1940 το Σκλαβεροχώριον ανήκε στην κοινότητα Βαρβάρω. Το τοπωνύμιο πρέπει να έχει σχέση με το σκλαβέρι, είδος κουδουνιού που κρέμεται στο λαιμό των προβάτων. Έχουν δοθεί και άλλες εκδοχές από λανθασμένη γραφή ως «Σκλαβοχώρι». Το πιθανότερο είναι ότι το όνομα του οικισμού οφείλεται στον πρώτο οικιστή «Σκλαβέρο», επώνυμο που συνοδεύεται από μαρτυρίες του 14ου αιώνα.

⁴ Γαλενιανώ: Οικισμός της οικογένειας των Γαλενιανών της κοινότητας Βαρβάρω, σε υψόμετρο 330 μ. Σήμερα ανήκει στον Δήμο Μινώα Πεδιάδας με 42 κατοίκους (απογραφή 2011). Πρώτη φορά αναφέρεται στην απογραφή του 1881 στον δήμο Καστελλίου με την ονομασία «Γαλανιανώ», με 27 Χριστιανούς. Το 1900 αναφέρεται «Γαλανιανά» και υπάγεται στον ίδιο δήμο, ενώ το 1928 υπάγεται στην κοινότητα Βαρβάρω. Το 1940 και το 1951 δεν αναφέρεται. Στην απογραφή του 1961 το χωριό «Γαλενιανόν» αναφέρεται στην κοινότητα Βαρβάρω με 47 κατοίκους. Η αρχική ονομασία «Γαλανιανώ» παραπέμπει στους Γαλανάκηδες, από τη στιγμή που μέχρι σήμερα υπάρχουν Γαλανάκηδες στο Καστέλλι, ενώ δεν αναφέρονται Γαλενιανοί.

⁵ Το χωριό Βαρβάρω, το μεγαλύτερο της Κοινότητας (Βαρβάρω, Σκλαβεροχώρι και Γαλενιανώ), δεν απέφυγε την εκκένωση. Δεκάδες μαρτυρίες των κατοίκων του το επιβεβαιώνουν. Η έρευνα στο αρχείο της Γερμανικής Στρατιωτικής Διοικήσεως Κρήτης δεν οδήγησε στο σχετικό έγγραφο.

Kreiskommandantur 718 Verwaltung.	Iraklion, den 11. M a i 1942
Az V. 5	656
Betr.: Räumung der Ortschaften Sklaverochori und Galeniana.	An den Herrn P r ä f e k t e n , I r a k l i o n .
Bezug: _____	
Anlagen: _____	
<p>Aus sanitären Gründen ist die Räumung des Ortes Sklaverochori notwendig. Sklaverochori besteht zum Teil aus unbewohnten Häuserruinen, die sehr verunreinigt und Anlass zu jährlich wiederkehrender Fliegenplage gibt. Eine auf kleinstem Ort derart konzentrierte Masse von Kot, Schmutz und Ungeziefer bedeutet eine ständige Infektionsgefahr für die in der Nähe liegenden Soldaten. Sklaverochori hat zirka 85 Einwohner, die leicht in den umliegenden Ortschaften untergebracht werden können.</p> <p>Beim Ort Galeniana handelt es sich lediglich um 3 Hütten, die ebenfalls abgebrochen werden müssen.</p> <p>Sie wollen die Räumung der beiden Orte sofort veranlassen und sicherstellen, dass die Räumung am 25. Mai durchgeführt ist. Wegen der näheren Einzelheiten setzt sich der zuständige Bürgermeister mit dem Fliegerhorstkommandanten in Kastelli in Verbindung.</p>	
	K.V. Inspektor.

Εικ. 1. Αρχείο Γερμανικής Στρατιωτικής Διοικήσεως Κρήτης, ΓΑΚ Χανίων.
Έγγραφο με το οποίο ο Διοικητής του «Φρουρίου Κρήτης» διατάσσει την εκκένωση των χωριών Σκλαβεροχώρι και Γαλενιανώ στις 11 Μαΐου 1942.

Sie wollen die Raumung der beiden Orte sofort veranlassen und sicherstellen, dass die Raumung am 25 Mai durchgeführt ist. Wegen der naheren Einzelheiten setzt sich der zuständige Burgermeister mit dem Fliegerhorstkommandanten in Kastelli in Verdindung»⁶
(Εικ. 1).

«Εκκένωση των χωριών Σκλαβεροχώρι και Γαλενιανά.

Διά λόγους υγείας επιβάλλεται η εκκένωση του χωριού Σκλαβεροχώρι. Το Σκλαβεροχώρι συνίσταται εν μέρει από ακατοίκητα ερείπια, πολύ ακάθαρτα άτινα γίνονται εστία μύων. Μία εις ένα τόσον μικρόν μέρος συγκέντρωσις ακαθαρσιών, κόπρου και μικροβίων, είναι ένας διαρκής κίνδυνος μόλυνσεως διά τους πλησίον ευρισκομένους στρατιώτας. Το Σκλαβεροχώρι έχει περίπου 85 κατοίκους, οίτινες ευκόλως δύνανται να μεταφερθούν εις τα πλησίον κείμενα χωρία.

Εις τα Γαλενιανά πρόκειται περί τριών καλυθών αίτινες δέον να κατεδαφισθούν επίσης. Ευαρεστήητε να παρακινήσετε την εκκένωση των δύο τούτων μερών αμέσως και να εξασφαλίσετε όπως η εκκένωση έχει περατωθή μέχρι 25 Μαΐου. Διά σχετικής λεπτομερείας δέον να έλθη εις επαφήν ο αρμόδιος Δήμαρχος μετά του εν Καστελλίω Διοικητού του αεροδρομίου»⁷ (Εικ. 2).

⁶ Αρχείο Γερμανικής Στρατιωτικής Διοικήσεως Κρήτης, ΑΓΣΔΚ, Φ3Β, υποφ. 5δ', αριθ. 656, 11 Μαΐου 1942. Στη μεταγραφή των εγγράφων διατηρήσαμε την ορθογραφία και τη σύνταξη των πρωτοτύπων.

⁷ Αρχείο Γερμανικής Στρατιωτικής Διοικήσεως Κρήτης, ΑΓΣΔΚ, Φ3Β, υποφ. 5δ', αριθ. 657, 11 Μαΐου 1942. Τα χωρία Σκλαβεροχώρι, Γαλενιανώ και Βαρβάρω (σημερινός Αρχάγγελος) αποτελούσαν μία Κοινότητα τα χρόνια της κατοχής. Πρόεδρος της Κοινότητας ήταν ο Παναγιώτης Πλυτάς. Διοικητής του αεροδρομίου Καστελλίου ήταν ο Ταγματάρχης Τροστ.

Επιμένω εις τῶν χωρίων Σκλαβερο-
χώρι καὶ Γαλενιανῶν.

Διὰ γόργου ἰσχύος ἐπιβόησαν
τὴν ἐπιπέσει τῶν χωρίων Σκλαβερο-
χώρι. Τὸ σκλαβεροχώρι ἐπιπέσαν
ἐν μέρῳ ἀπὸ ἀπαιτουμένη ἑστία,
κοπή ἀπόδαρτα ἕνα χίλια
ἐπίσημα μέτρων. Μία εἴς ἕνα τόσον
μικρὸν μέρος ἀπαιτήσεων ἀπόδαρ-
τῶν, πόρων καὶ μικροκίωτ, ἕταν
ἕνα διαρκῆ πῶδον μορῆσεως
διὰ τῶν κρησίων ἐπιπέσεως
τοραυῶτα. Τὸ Σκλαβεροχώρι ἔχει
κρησίων 85 παρῶν, ἕταν
ἐπιπέσεως δόνασαν τὰ μεταγερότα
εἰς τὰ κρησίων πῶδον χωρία.

Εἰς τὰ Γαλενιανῶν ἐπιπέσαν κρη-
σίων πῶδον ἀπαιτες δότα τὰ παρ-
ταυῶντ ἐπίσημα.

Εἰς ἀπαιτήσεων τὰ κρησίων
τῶν ἐπιπέσεως τῶν δότα ποῦσαν μέρων
ἀπαιτες καὶ ἐπιπέσεως ὅσον τὴν
ἐπιπέσεως, ἔχει κρησίων μέχρι
25 Μαΐου. Διὰ κρησίων ἐπιπέσεως
ζωοπορῶν δότα τὰ ἔχει ἐν ἐπιπέσεως
ὁ ἐπιπέσεως δημαρχῶν μέρων ποῦ
ἐν κρησίων ἀπαιτησῶν τῶν ἀπαι-
τορῶν.

Εικ. 2. Αρχεῖο Γερμανικῆς Στρατιωτικῆς Διοικήσεως Κρήτης, ΓΑΚ Χανίων.
Ἐγγραφο με το οποίο ο Διοικητὴς του «Φρουρίου Κρήτης» διατάσσει
τὴν ἐκκένωση τῶν χωρίων Σκλαβεροχώρι καὶ Γαλενιανῶν στις 11 Μαΐου 1942.

Ο Φρούραρχος Ηρακλείου για να δικαιολογήσει την εκκένωση των χωριών Σκλαβεροχώρι και Γαλενιανώ, επικαλείται λόγους υγείας των Γερμανών στρατιωτών που υπηρετούν στο αεροδρόμιο Καστελλίου. Δίδει ημερομηνία εκκένωσης την 25η Μαΐου 1942 και οδηγία να μεταφερθούν οι κάτοικοι στα πλησιέστερα χωριά της περιοχής.

Γ. ΟΙ ΕΓΚΥΚΛΙΟΙ ΤΟΥ ΝΟΜΑΡΧΗ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ ΙΩΑΝΝΗ ΠΑΣΣΑΔΑΚΗ
ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΥΠΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΧΩΡΟΦΥΛΑΚΗΣ ΚΑΣΤΕΛΛΙΟΥ, ΤΟΝ ΠΡΟΕΔΡΟ
ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ ΒΑΡΒΑΡΩΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΡΕΙΣΚΟΜΜΑΝΔΑΝΤUR 718 ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

Ο διορισμένος από τις αρχές κατοχής Νομάρχης Ηρακλείου Ιωάννης Πασσαδάκης, με εγκύκλιο που στέλνει στην Υποδιοίκηση Χωροφυλακής Καστελλίου και στον Πρόεδρο της Κοινότητας Βαρβάρων, ενημερώνει για τη διαταγή εκκένωσης των χωριών Σκλαβεροχώρι και Γαλενιανώ, ζητώντας τη συνδρομή τους στην απομάκρυνση των κατοίκων. Προτείνει την επίταξη οικημάτων των χωριών υποδοχής των κατοίκων του Σκλαβεροχωρίου και Γαλενιανού, προβάλλοντας ταυτόχρονα το παράδειγμα της εκκένωσης του Τυμπακίου.

«Ηράκλειον 15/5/1942

Εξαιρετικώς επείγον

Προς

Την Υποδιοίκησιν Χωροφυλακής Καστελλίου Π/δος.

Το Φρουραρχείον διά της 11/5/42 διαταγής του διατάσσει την εκκένωσιν των συνοικισμών Σκλαβεροχώρι και Γαλενιανό.

Εντελόμεθα άμα τη λήψει της παρούσης όπως παραλάβητε τον Πρόεδρον της Κοινότητος Βαρβάρων Καστελλίου και μεταβήτε και συννεοηθήτε μετά του Διοικητού του αεροδρομίου Καστελλίου Π/δος διά την εκκένωσιν ταύτην.

Τούτον δέον να γίνη άμέσως διότι το Φρουραρχείον τάσσει προθεσμίαν εκκενώσεως μέχρι της 25 Μαΐου ε.έ.

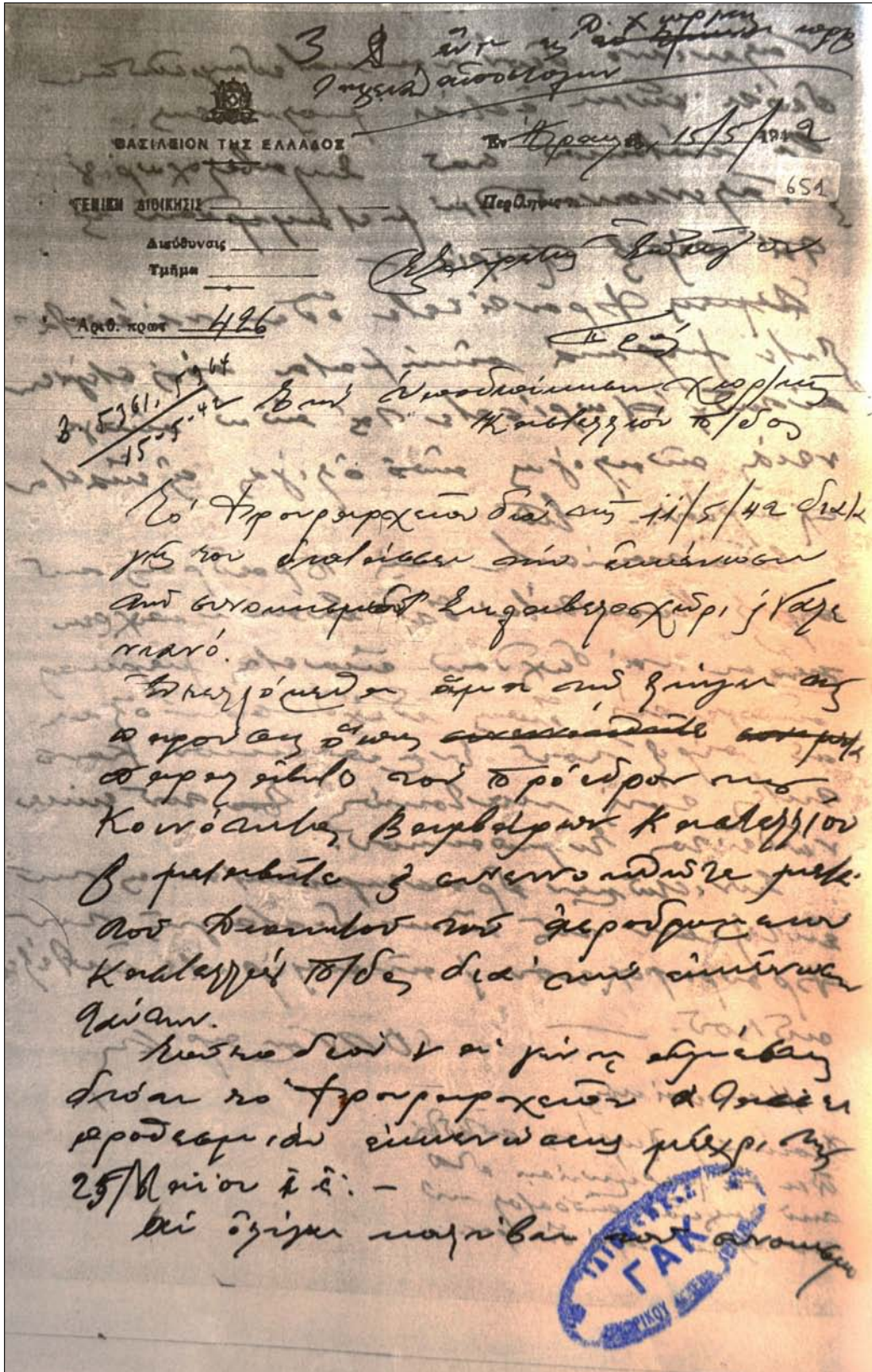
Αι ολίγαι καλύβαι του συνοικισμού Γαλενιανό δέον να κατεδαφισθώσιν διότι είναι εστίαι μολύνσεως.

Οι κάτοικοι του Σκλαβεροχωρίου και Γαλενιανού να μεταφερθούν εις τα πέριξ χωρία. Φροντίσετε όπως επιτάξητε μερικά οικήματα προς στέγασιν αυτών και χωρίσετε τας άνω οικογενείας αναλόγως από ολίγας εις έκαστον χωρίον. Ειδοποιήσητε τους Προέδρους των πέριξ Κοινοτήτων ότι είναι υποχρεωμένοι να δεχθούν έκαστος μερικάς οικογενείας όπως εδέχθησαν όλαι αι πέριξ του Τυμπακίου Κοινότητες τους κατοίκους του εκκενωθέντος Τυμπακίου.

Συνιστώμεν δραστηριότητα εις την εκτέλεσιν της άνω διαταγής του Φρουραρχείου και αναφέρητε εκτέλεσιν αυτού.

Ο Νομάρχης»⁸ (Εικ. 3).

⁸ Αρχείο Γερμανικής Στρατιωτικής Διοικήσεως Κρήτης, Φ3Β, υποφ. 5δ', αριθ. 651, 15 Μαΐου 1942.

Εικ.3. Αρχείο Γερμανικής Στρατιωτικής Διοικήσεως Κρήτης, ΓΑΚ Χανίων.
 Έγγραφο με το οποίο ο Διοικητής του «Φρουρίου Κρήτης» διατάσσει
 την εκκένωση των χωριών Σκλαβεροχώρι και Γαλιανώ, στις 11 Μαΐου 1942.

Την ίδια ημέρα, με την επισήμανση «εξαιρετικά επείγον», στέλνει έγγραφο και στον Πρόεδρο της Κοινότητας Βαρβάρων, ζητώντας του «μετά προθυμίας» να βοηθήσει στην απομάκρυνση των κατοίκων των χωριών Σκλαβεροχώρι και Γαλενιανώ.

«Ηράκλειον τη 15/5/1942

Προς

Τον κ. Πρόεδρον της Κοινότητος
ΒΑΡΒΑΡΩΝ ΚΑΣΤΕΛΛΙΟΥ ΠΕΔ/ΔΟΣ

και Προέδρους των Κοινοτήτων των πέριξ συνοικισμών Σκλαβεροχώρι και Γαλενιανό.

Το Φρουραρχείον εντέλλεται όπως οι κάτοικοι των Συν/σμών Σκλαβεροχώρι και Γαλενιανώ εκκενώσουν τους συνοικισμούς των και μεταφερθούν εις τας πέριξ Κοινότητας.

Εντελλόμεθα όπως φροντίσητε διά την εκτέλεσιν της διαταγής ταύτης μετά προθυμίας συμφώνως προς τας οδηγίας ας εδώσαμεν ήδη προς την Υποδιοίκησιν Χωροφυλακής Καστελλίου Πεδ/δος.

Η παρούσα απευθύνεται προς υμάς αλλά θέλει επιδειχθή προς εκτέλεσιν και εις τους Προέδρους των πέριξ Κοινοτήτων εις ας θέλετε κρίνει σκόπιμον να εγκαταστήσιν οι κάτοικοι των εκκενουμένων συνοικισμών και οίτινες είναι υπόχρεοι διά την ανεύρεσιν οικημάτων προς στέγασιν τούτων.

Ο Νομάρχης

Ι. Πασσαδάκης»⁹ (Εικ. 4).

Με ένα ακόμη έγγραφο ο Νομάρχης Ηρακλείου Ιωάννης Πασσαδάκης απευθύνεται στον Φρούραρχο, ενημερώνοντάς τον για τις ενέργειες που έκανε σχετικά με τη μεταφορά των κατοίκων των χωριών Σκλαβεροχώρι και Γαλενιανώ.

«Ηράκλειο 15/5/1942

Προς

Το Φρουραρχείον

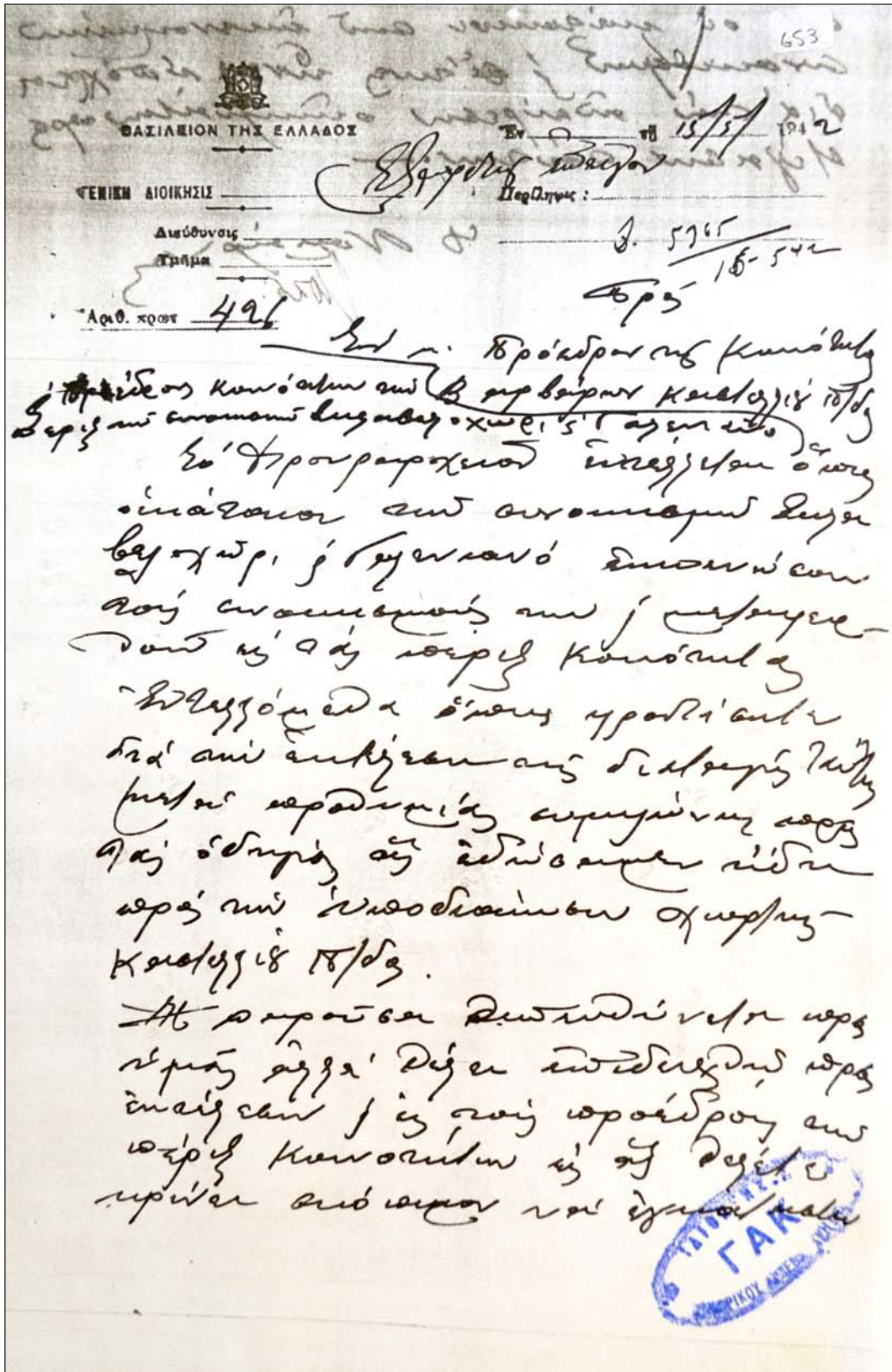
Σχετ.: *Raumung der Ortschaften Sklaverochori und Galeniana.*

Λαμβάνω την τιμήν να αναφέρωμιν εις απάντησιν της υπό χρονολογίαν 11/5/42 διαταγής υμών ότι εδώσαμεν διαταγήν εις την Υποδιοίκησιν Καστελλίου Π/δος και Πρόεδρον Κοινότητος Βαρβάρω Καστελλίου Πεδιάδος όπως διατάξει τους κατοίκους των συνοικισμών Σκλαβεροχώρι και Γαλενιανώ όπως εκκενώσουν τους συνοικισμούς τούτους εντός της ταχθείσης προθεσμίας. Τοποθετήσαμε τους κατοίκους των συνοικισμών τούτων εις τας πέριξ Κοινότητας.

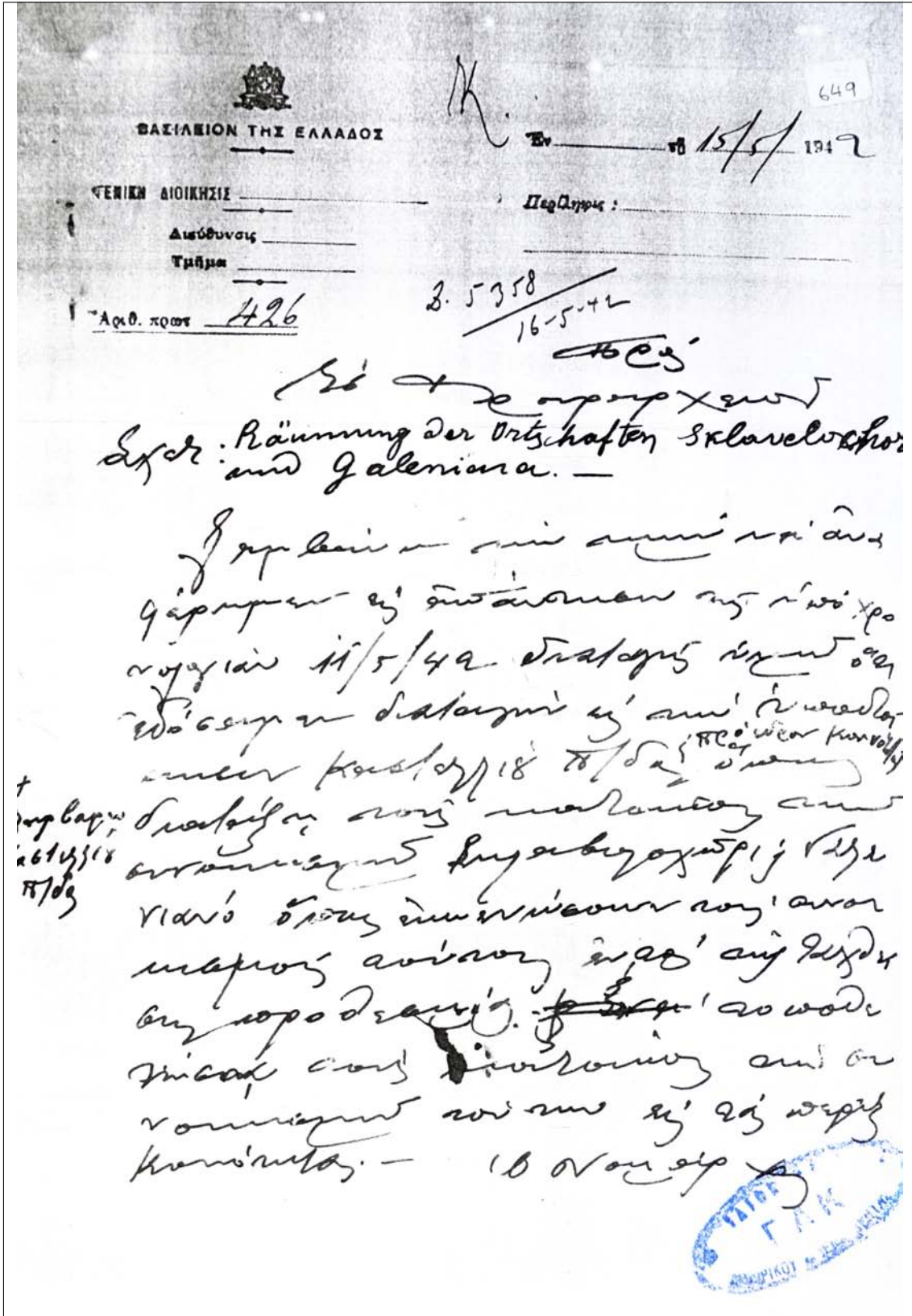
Ο Νομάρχης»¹⁰ (Εικ. 5).

⁹ Αρχείο Γερμανικής Στρατιωτικής Διοικήσεως Κρήτης, Φ3Β, υποφ. 5δ', αριθ. 653, 15 Μαΐου 1942.

¹⁰ Αρχείο Γερμανικής Στρατιωτικής Διοικήσεως Κρήτης, Φ3Β, υποφ. 5δ', αριθ. 649, 15 Μαΐου 1942.

Εικ. 4. Αρχείο Γερμανικής Στρατιωτικής Διοικήσεως Κρήτης, ΓΑΚ Χανίων. Έγγραφο με το οποίο ο Διοικητής του «Φρουρίου Κρήτης» διατάσσει την εκκένωση των χωριών Σκλαβεροχώρι και Γαλενιανώ στις 11 Μαΐου 1942.

Εικ. 5. Αρχείο Γερμανικής Στρατιωτικής Διοικήσεως Κρήτης, ΓΑΚ Χανίων. Έγγραφο με το οποίο ο Διοικητής του «Φρουρίου Κρήτης» διατάσσει την εκκένωση των χωριών Σκλαβεροχώρι και Γαλενιανών στις 11 Μαΐου 1942.

Δ. ΟΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΙ ΛΟΓΟΙ ΤΗΣ ΑΠΟΜΑΚΡΥΝΣΗΣ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ ΣΚΛΑΒΕΡΟΧΩΡΙΟΥ ΚΑΙ ΓΑΛΕΝΙΑΝΟΥ

Οι πραγματικοί λόγοι εκκένωσης των χωριών Σκλαβεροχώρι και Γαλενιανώ περιγράφονται με γλαφυρότητα από κατοίκους των χωριών που ζήσανε αυτό το γεγονός. Δεκάδες μαρτυρίες έχουν καταγραφεί. Παραθέτουμε αυτούσιες τις παρακάτω δύο μαρτυρίες:

«... εγώ εγεννήθηκα το 1922. Το σπίτι μας ήτανε στο Γαλενιανώ. Ο πατέρας μου ο Μιχάλης ο Φαρσάρης εφύτευγε κήπους για να τα βγάλομε πέρα. Η μάνα μου η Ερήνη έπρεπε να πηγαίνει στσι Γερμανούς να πλύνει ρούχα. Επήγαινα όμως εγώ, που ήμουνε δεκαεννιά χρονώ. Θυμούμαι το Πρόεδρο του Βαρβάρου, που ήρθε στο σπίτι μας και είπε τση μάνας μου να πηγαίνει να πλύνει ρούχα. Στο Καρδουλιανώ, στο σπίτι του Μπαλτζή. Το 'χανε επιτάξει οι Γερμανοί. Το Πρόεδρο τον ελέγανε Πλυτά. Μια μέρα ήρθε πάλι στο χωριό στο Γαλανιανώ. Ήσυρνε και ένα δυο χωροφυλάκους, εδικούς μας.

Από το σταθμό του Καστελλίου. Το χωριό μας είχε τέσσερα-πέντε σπίτια. Και μας ελένε ότι πρέπει να φύγομε γιατί θα τα γκρεμίσουνε. Και πού θα πάμε; "Όπου μπορείτε", μας είπε ο Πλυτάς. Επήγε ο πατέρας μου κι έφτιαξε μια καλύβα στσι Μύλους. Κι εμέναμε όλη τη κατοχή στη καλύβα. Βλέπαμε κάθε μέρα να δούμε ανέ μας εγκρεμίσουνε το σπίτι. Κι ήτανε ο πατέρας με τη μάνα μου πολύ στενοχωρημένοι. Δε μας το γκρεμίσανε όμως. Κανένα σπίτι του Γαλενιανού δεν εγκρεμίσανε. Εφέρανε και εγεμίσανε τα σπίτια διάφορε πράματα. Στου πατέρα μου το σπίτι εβάλανε φάρμακα. Γιατί στα δέματα που εξεφορτώσανε, εθωρούσαμε κι είχανε απάνω κόκκινους σταυρούς. Και μας είπε ένας ότι είναι φάρμακα. Μετά που εφύγανε οι Γερμανοί εξαναγυρίσαμε στο σπίτι μας στο χωριό...».¹¹

«... όλοι οι χωριανοί εφύγαμε από το χωριό. Εγώ ήμουνε μικρό κοπέλι. Εγεννήθηκα το 1929 και ήμουνε δεκατριώ χρονώ. Δεν επόμεινε κανείς. Επήγανε οι πατεράδες μας κι εκάνανε καλύβες και εμέναμε όλα τα χρόνια τση κατοχής. Εμείς εμέναμε σε μια καλύβα στσι Μύλους και σε μια σπηλιά στο Στρατοπούλι. Δεν εμάθαμε ποτέ γιατί μας εδιώξανε. Στο δικό μας το σπίτι εβάλανε βόμβες. Όταν εφύγανε οι Γερμανοί κι εγυρίσαμε στο σπίτι μας εβρήκαμε μια βόμβα μέσα. Την επήρανε άλλοι χωριανοί κι εβγάλανε τη σεντίτιδα. Στο σπίτι του Αγγουριδομανόλη εφέρανε κοινές γυναικές, για τσι στρατιώτες τους και τσι σπιτώσανε. Στο σπίτι του Αγγουριδογιώργη είχανε τα πλυντήρια. Στο σπίτι του Αγγουριδομιχάλη εκάνανε τα μαγειρεία. Εφτιάσανε και τρεις μεγάλες παράγκες κι εξωμένανε οι Γερμανοί στρατιώτες. Θυμούμαι όταν εφεύγανε και βάλανε στις γωνιές των παραγκών βενζίνη. Μετά με ένα πιστόλι για φωτοβολίδες εσημαδέψανε τη βενζίνη, επήρε φωτιά και τσι κάψανε. Ήτανε πολλοί Γερμανοί στο Σκλαβεροχώρι. Εγώ εδούλευα στα μαγειρεία ντως ...».¹²

¹¹ Μαρία Φαρσαράκη-Παγωνάκη, απομαγνητοφωνημένη συζήτηση, Καστέλλι 20 Ιουνίου 2014.

¹² Μαρκογιαννάκης Γεώργιος του Εμμανουήλ, απομαγνητοφωνημένη συζήτηση, Σκλαβεροχώρι, 15 Ιουλίου 2016.

Ε. ΕΙΡΗΝΗ ΔΡΑΚΑΝΤΩΝΑΚΗ

Τα χωριά Βαρβάρω (Αρχάγγελος), Σκλαβεροχώρι και Γαλενιανώ αποτελούσαν τα χρόνια 1941-1944 ενιαία Κοινότητα. Με διαταγή του (στις 11 Μαΐου 1942), ο Φρούραρχος Ηρακλείου είχε κηρύξει την περιοχή νεκρή ζώνη και είχαν διαταχθεί οι κάτοικοι να τα εγκαταλείψουν.

Στις 10 Ιουνίου 1942, Βρετανοί και Έλληνες δολιοφθορείς επιχειρούν επιτυχημένο σαμποτάζ στο πολεμικό αεροδρόμιο Καστελλίου. Στις 13 Ιουνίου 1942, στο αεροδρόμιο Ηρακλείου επιχειρεί άλλη ομάδα σαμποτέρ, καταστρέφοντας δεκάδες αεροπλάνα των Γερμανών. Ο Στρατηγός Αντρέ, Διοικητής του «Φρουρίου Κρήτης», εισπράττει τη δυσμένεια των ανωτέρων του. Μετά το σαμποτάζ οι Γερμανοί διοχετεύουν στα συρματοπλέγματα του αεροδρομίου Καστελλίου ηλεκτρικό ρεύμα, που παρήγαγε το ηλεκτρικό εργοστάσιο των κατακτητών, που βρισκόταν ανατολικά του χωριών Σκλαβεροχώρι και Βαρβάρω. Παρά την κήρυξη της περιοχής σε νεκρή ζώνη, παιδιά οδηγούσαν τα οικίσια ζώα τους στα λιβάδια των χωριών Βαρβάρω, Σκλαβεροχώρι και Γαλενιανώ για βοσκή. Οι Γερμανοί δεν έπαιρναν μέτρα εναντίον τους.

Η Ειρήνη Δρακαντωνάκη (Εικ. 6), δεκατεσσάρων χρονών, κόρη του Μιχάλη Δρακαντωνάκη από το χωριό Βαρβάρω, την παραμονή των Χριστουγέννων του 1943 είχε πάει για βοσκή την κασίκα της κοντά στα ηλεκτροφόρα σύρματα του αεροδρομίου. Αφού την έδεσε, επέστρεψε στο κατάλυμα της οικογένειάς της. Η κασίκα ακούμπησε στα ηλεκτροφόρα καλώδια του αεροδρομίου και σκοτώθηκε.

«... φώναξε της Ειρήνης ο ξάδερφός μας, ο Χρυσανθος ο Δρακάκης. Της είπε ότι την κασίκα μας την έπιασε το ρεύμα εκεί που την έδεσε κοντά στα σύρματα του αεροδρομίου. Η αδερφή μου δεν ήξερε. Έπιασε το σκοινί να την τραβήξει και κάηκε, την έκαψε το ρεύμα. Αμέσως εσκοτώθηκε. Θυμούμαι το χέρι της που ήταν καμένο. Μας ειδοποίησαν και έτρεξα να τη δω. Την είχανε μεταφέρει οι Γερμανοί στο Καστέλλι στο ιατρείο τους. Η αδερφή μου ήταν 14 χρονών. Ωραία κοπέλα, ψηλή. Μας την παραδώσανε οι Γερμανοί σε ένα φέρετρο. Εγώ να σκοτώνομαι από το κλάμα. Η αδερφή μου ήταν τόσο ψηλή που τα πόδια της περισσεύανε από το γερμανικό φέρετρο. Το τι έγινε, δεν μπορώ να το περιγράψω. Μεγάλος θρήνος. Από τον πατέρα μου και από μας τα αδέρφια. Ήταν σπερνό των Χριστουγέννων το 1943 ...»¹³

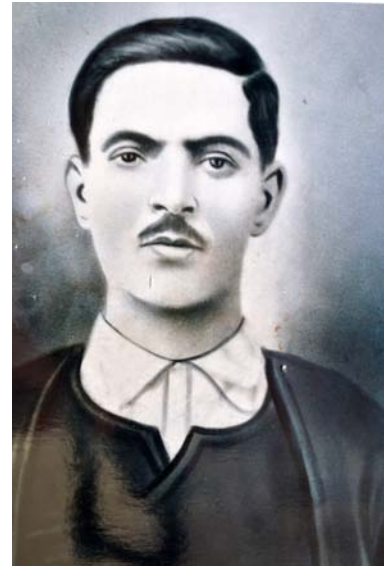

Εικ. 6. Η Ειρήνη Δρακαντωνάκη. Παραβίασε τη «νεκρή ζώνη» και κεραυνοβολήθηκε από τα ηλεκτροφόρα σύρματα του αεροδρομίου Καστελλίου.

¹³ Μαρία Δρακαντωνάκη-Παράσχου, απομαγνητοφωνημένη συζήτηση, Καρδουλιανώ, 20 Αυγούστου 2002. Η Μαρία Δρακαντωνάκη Παράσχου ήταν αδερφή της Ειρήνης Δρακαντωνάκη.

ΣΤ. ΔΡΑΚΑΝΤΩΝΑΚΗΣ ΜΙΧΑΛΗΣ, ΚΟΡΝΑΖΟΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ, ΤΣΙΡΙΓΩΤΑΚΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ,
ΤΖΑΓΚΑΡΑΚΗΣ ΒΑΣΙΛΗΣ

Τον Σεπτέμβρη του 1944 οι Γερμανοί χάνουν τον πόλεμο και αρχίζουν να υποχωρούν και να συμπύσσονται. Στο δυτικό μέρος του χωριών Σκλαβεροχώρι και Βαρβάρω υπήρχαν καταλύματα γερμανικά, ξύλινες παράγκες, όπου φιλοξενούνταν οι Γερμανοί στρατιώτες που πήγαιναν στη Μέση Ανατολή με τις αποστολές από το αεροδρόμιο Καστελλίου. Ένα τάγμα από την Ιεράπετρα έχει έρθει στο Καστέλλι και οι στρατιώτες έμεναν στις παράγκες του Αρχαγγέλου. Σκοπός των Γερμανών ήταν να συμπυκνωθούν στα Χανιά. Στρατιώτες πηγαίνουν κι έρχονται, στις παράγκες υπάρχουν όπλα, κρεβάτια, καρέκλες, διάφορα αντικείμενα μεγάλης ανάγκης για τους Κρητικούς. Ξεθαρρεύουν οι κάτοικοι των χωριών Βαρβάρω, Σκλαβεροχώρι και Γαλενιανώ, αφού γνωρίζουν ότι οι Γερμανοί χάνουν τον πόλεμο. Παρά την κήρυξη της περιοχής σε νεκρή ζώνη κάνουν επισκέψεις στις παράγκες, τις παραβιάζουν και παίρνουν χρηστικά αντικείμενα.

Εικ. 7. Ο Μιχάλης Δρακαντωνάκης.
Εκτελέστηκε από τις
δυνάμεις κατοχής,
στις 10 Σεπτεμβρίου 1944.

Κυριακή 10 Σεπτεμβρίου 1944, εφτά και μισή το πρωί. Ακούγονται πυκνοί πυροβολισμοί. Κάποιοι έχουν επισκεφτεί τις παράγκες και οι Γερμανοί τους κυνηγούν και τους πυροβολούν. Ο Δρακαντωνάκης Μιχάλης (Εικ. 7) τρέχει να δει τι συμβαίνει. Στην άκρη του αεροδρομίου συναντάται με δυο Γερμανούς στρατιώτες. Οι Γερμανοί τον βλέπουν που τρέχει.

«... εκείνο το πρωί κοιμόμουνα κι άκουσα φωνές: “–Παναγία μου! Παναγία μου!” Σηκώθηκα και βγήκα έξω. Ρωτώ ποιον σκοτώσανε. Πήγα εκεί κοντά. Ήτανε μια αδερφή της μητέρας μου. Ρωτώ ποιον σκοτώσανε και μου λέει “το Δρακαντώνη”. Ούτε και η ίδια με γνώρισε από την ταραχή της. Δεν με γνώρισε πως ήμουνα το παιδί του. Η θεία μου η Διαμάντη. Τον είδα το Γερμανό που σκότωσε τον πατέρα μου. Με πέταλο μπροστά στο στήθος του και να κρατά το όπλο. Μαζί με έναν άλλο. Εγώ φοβήθηκα και κρύφτηκα. Γύρισα πίσω. Οι Γερμανοί προχώρησαν προς τα κάτω και έτρεξα στον πατέρα μου. Ήταν πεσμένος κάτω, μέσα στα αίματα. Από το σπίτι έφερα μια κουβέρτα και τον εσκέπασα.

Την κουβέρτα που σκέπασα το σκοτωμένο μου πατέρα, έβαλα στο νυφικό μου κρεβάτι, μετά τρία χρόνια που παντρεύτηκα. Τον πατέρα μου σκότωσαν οι Γερμανοί το 1944 και εγώ παντρεύτηκα το 1947.

Όταν τον είδα σκοτωμένο, δεν μπορούσα να το πιστέψω. Έπεσα κάτω και τον αγκάλιαζα, τον φιλούσα. Τον πήραμε και τον θάψαμε στη νοτική μεριά της μικρής εκκλησίας του Μιχαήλ Αρχαγγέλου. Ο πατέρας μου ήταν άνθρωπος της εκκλησίας. Μας έμαθε καλούς

Εικ. 8. Ο Γιάννης Τσιριγωτάκης.
Εκτελέστηκε από τις δυνάμεις κατοχής
στις 10 Σεπτεμβρίου 1944.

τρόπους, να πηγαίνουμε κάθε Κυριακή στην εκκλησία. Ό,τι έμαθα στην ζωή μου, το έμαθα από τον πατέρα μου.

Ποτέ στην ζωή μου δεν θα ξεχάσω το πρώτο βράδυ, μετά την ταφή του πατέρα μου. Γυρίσαμε στο σπίτι τα τέσσερα αδέρφια και κοιτάζαμε ο ένας τον άλλο. Περιμέναμε να ακούσουμε τη φωνή του. Κοιτάζαμε τους τοίχους, τα πράγματα του σπιτιού, την αυλή. Αρχισε να νυχτώνει. Σε μια στιγμή αγκαλιαστήκαμε και τα τέσσερα και αρχίσαμε να κλαίμε. Κλαίγαμε, κλαίγαμε, δε ξέρω πόση ώρα, μέχρι που κοιμηθήκαμε ...»¹⁴

Το δεύτερο θύμα της Κυριακής 10 Σεπτεμβρίου 1944, στην απαγορευμένη ζώνη των χωριών Σκλαβεροχώρι, Βαρβάρω και Γαλενιανώ, ήταν ο Γιάννης Τσιριγωτάκης του Εμμανουήλ, ετών 24 (Εικ. 8).

«... ερχόντανε τα αεροπλάνα στο Καστέλλι κάθε πρωί και κατεβάζανε διάφορα πράγματα. Τα πηγαίνανε οι Γερμανοί στις παράγκες. Οι χωριανοί πηγαίνανε και παίρνανε ό,τι βρισκανε. Οι πιο πολλοί παίρνανε όπλα. Πέρασε ένας γείτονας από 'δω και ο Γιάννης κοιμόντανε. Του λέει: "Άντε μωρέ Γιάννη και όλο το χωριό είναι εκεί. Άντε να πάρουμε και 'μεις κάτι, κανένα όπλο".

Εγώ είχα σηκωθεί και τον άκουσα. Δεν είχε βγει ακόμη ο ήλιος. Πολύ πρωί ήτανε. Μια στιγμή αρχινούνε οι πυροβολισμοί. Τα αυτόματα να κακαρίζουνε, πολλοί πυροβολισμοί, σαν να γίνεται πόλεμος. Εσκεφτήκαμε και είπαμε στο σπίτι:

"Παναγία μου και πού πάει ο Γιάννης μας και να τον εσκοτώσουνε θέλει".

Τρέχαμε εμείς μετά που σταμάτησαν οι πυροβολισμοί να δούμε τι γίνηκε. Τον είδα πεσμένο σε μια ελιά από κάτω.

"Ο Γιάννης μας είναι!!!" φώναξα. Άλλοι μου έλεγαν ότι δεν είναι αυτός. Εγώ όμως έβλεπα τα παπούτσια του. Ήρθα και το είπα. Ο Γιάννης είναι σκοτωμένος στους ντρυάδες κάτω. Δεν πλησίασα εκεί που ήταν πεσμένος. Φοβήθηκα. Πήγανε οι δικοί μας και τον είδανε. Δεν μπορούσανε όμως να τον πάρουνε, γιατί έπρεπε να εξασφαλίσουνε άδεια από τους

¹⁴ Μαρία Δρακαντωνάκη-Παράσχου, απομαγνητοφωνημένη συζήτηση, Καρδουλιανώ, 20 Αυγούστου 2002. Η Μαρία Δρακαντωνάκη Παράσχου ήταν αδερφή της Ειρήνης Δρακαντωνάκη και κόρη του Μιχάλη Δρακαντωνάκη.

Εικ. 9. Ο Δημήτρης Κορνάζος με την οικογένειά του. Εκτελέστηκε από τις δυνάμεις κατοχής, στις 10 Σεπτεμβρίου 1944.

Γερμανούς. Για να σηκώσουμε τα πτώματα, που εκείνη τη μέρα ήταν τέσσερις χωριανοί μας, έπρεπε να βγάλομε από τους Γερμανούς άδεια.

Τη βγάλαμε στο Καστέλλι και τον φέραμε στο σπίτι. Ο Γιάννης μας ήταν 24 χρονών, απάντρευτος. Στις 10 του Σεπτεμβρη το 1944. Μετά από δέκα μέρες εφύγανε οι Γερμανοί από τον τόπο μας. Αδειάσανε και το αεροδρόμιο. Ο αδερφός μου ήταν άτυχος ...»¹⁵

Τρίτο θύμα της παραβίασης της νεκρής ζώνης απετέλεσε ο Δημήτρης Κορνάζος του Λάμπρου, ετών 50 (Εικ. 9).

«... ο παππούς μου ο Λάμπρος ο Κορνάζος ήταν Μικρασιάτης. Εφύγανε με

την καταστροφή, καταφέρανε και μπήκανε στο πλοίο και ήρθανε στην Κρήτη. Τον πατέρα μου και γιο του Λάμπρου, Δημήτρη Κορνάζο, τον πιάσανε οι Τούρκοι αιχμάλωτο και δεν ήρθε μαζί τους. Η γιαγιά μου τον έκλαιγε και όλοι τον είχανε για πεθαμένο. Λέγανε ότι οι Τούρκοι τον σκοτώσανε. Τότε ο πατέρας μου ήταν 28 χρονών. Μετά από οκτώ χρόνια γύρισε. Η γιαγιά μου και ο παππούς μου δεν το πιστεύανε. Αργότερα ο Δημήτρης Κορνάζος παντρεύτηκε τη μάνα μου, την Κατίνα Δρακαντωνάκη. Η μητέρα μου γέννησε 7 παιδιά και όλα πέθαναν στη γέννα. Στο Καστέλλι γεννήθηκε τότε ένα παιδί, η Σοφία Γαρεφαλλάκη, και η μάνα της πέθανε πάνω στη γέννα. Την ημέρα που πέθανε το παιδί της μάνας μου, που το λέγανε Βαγγελιώ, εκείνη τη μέρα γεννήθηκε και η Σοφία. Μια θεία μου είπε τότε στη μάνα μου να της φέρνουνε την Σοφία να την θηλάσει. Η μάνα μου δέχτηκε με χαρά, σαν να της χάριζες τον κόσμο. Ο πατέρας της Σοφίας, ο Γαρέφαλλος μάς την άφησε. Την είχε η μάνα μου και την μεγάλωνε. Ο Θεός, μετά από αυτό, έστειλε στη μάνα μου εμένα και τον αδερφό μου το Γιώργη.

Την κατοχή οι Γερμανοί μας είχαν διώξει από το σπίτι μας και το χρησιμοποιούσαν αυτοί. Ο πατέρας μου δούλευε στου Μπέη στους Αποστόλους. Εκείνη την εποχή ήταν

¹⁵ Αικατερίνη Τσιριγωτάκη, απομαγνητοφωνημένη συζήτηση, Βαρβάρω, 20 Αυγούστου 2002. Η Αικατερίνη ήταν αδερφή του Γιάννη Τσιριγωτάκη.

πολύ δύσκολα τα πράγματα. Ο πατέρας μου εδούλευε να μας ζήσει και μαζί με τον Βασίλη Τζαγγαράκη δουλεύανε τότε στους Αποστόλους. Εσμίξανε στο δισταύρι μεταξύ Γαλενιανού και Σκλαβεροχώρι, ο Βασίλης με τον πατέρα μου. Την προηγούμενη μέρα είχαν έρθει πολλοί Γερμανοί, σα να τους βλέπω τώρα. Φορούσανε ένα φέσι μαύρο και είχανε και κρεμότανε ένα κορδόνι. Εκεί στο δισταύρι τσι πιάσανε. Εφώναζε ο πατέρας μου, εφώναζε ο Βασίλης “τα παιδιά μας, τα παιδιά μας”! Άκουσα τις φωνές και σηκώθηκα και πήγα. Επλησίασα κοντά και ήρθε ένας Γερμανός και μου λέει:

– Φύγε παιδί μου, γιατί έχω κι εγώ παιδιά. Αν δε φύγεις θα σε σκοτώσω.

Μου μιλούσε στη γλώσσα μας, ήτανε απ’ αυτούς που μένανε στο χωριό. Οι άλλοι που πιάσανε τον πατέρα μου ήτανε με το μαύρο φέσι. Τον πατέρα μου και τον Βασίλη τούς έβλεπα. Είχανε σηκώσει τα χέρια επάνω κι ένας Γερμανός του ’δωσε μια στο χέρι με μια λόγχη και είδα και κρεμάστηκε το χέρι του πατέρα μου.

Εγώ έκλαιγα και φώναζα να μην σκοτώσουνε τον πατέρα μου. Ήρθε κι ένας Ιταλός και με ρώτηξε:

– Έχει η μάνα σου πολλά παιδιά;

– Έχει, του λέω, εμένα και ένα αγόρι.

– Σήκω παιδί μου, μου λέει, να πας στο σπίτι σου, γιατί οι Γερμανοί θα σκοτώσουνε τον πατέρα σου.

Εγώ εφώναζα “μη σκοτώσετε τον μπαμπά μου, μη σκοτώσετε τον μπαμπά μου”! Ο πατέρας μου με είδε και μου φώναζε κι αυτός.

– Πήγαινε παιδί μου στη μάνα σου!

Και τον είδα τον πατέρα μου πρώτη φορά και έκλαψε. Ο Γερμανός με πήρε και με έφερε στο χωριό. Αλλά εγώ ξαναγύρισα. Ήθελα να ξαναδώ τον πατέρα μου. Ο Γερμανός ήρθε πάλι και με τραβούσε στο χωριό.

– Εγώ θέλω τον μπαμπά μου! Εγώ θέλω τον μπαμπά μου!

Με γύρισε πίσω δυο-τρεις φορές.

– Πήγαινε παιδί μου και τον μπαμπά σου θα τον σκοτώσουνε, μου έλεγε.

Κοίταξα και είχανε βάλει τον πατέρα μου και τον Βασίλη σε ένα λάκκο δίπλα στο δρόμο. Εκεί τον θυμάμαι τελευταία φορά. Είχαν πιαστεί με τον Βασίλη από τους ώμους και στέκανε μαζί στο λάκκο. Με κοίταξε κι αυτός. Δεν θα το ξεχάσω ποτέ σ’ όλη μου την ζωή. Έφυγα κλαμένη και πήγα να βρω τη μάνα μου. Στο δρόμο άκουσα τους πυροβολισμούς. Εκείνη τη στιγμή εκατάλαβα ότι σκοτώθηκε ο πατέρας μου. Προχωρούσα και δεν έβλεπα μπροστά μου. Μόνο τρέχανε τα μάτια μου δάκρυα.

Οι γυναίκες του χωριού πλύνανε τα ρούχα των Γερμανών και τους δίνανε τρόφιμα. Δεν μπορούσαν να κάνουν κι αλλιώς. Πολλές γυναίκες του Βαρβάρω πλύνανε. Η Κατίνα η Λιονίνα, η Λύραινα, η Καραμουζάκαινα. Έπλυνε κι η μάνα μου. Επήγα και τη βρήκα. Πρωί-πρωί ήτανε και τσι λέω:

– Ήντα πλύνεις μάνα και κάνεις; Τον μπαμπά σκοτώσανε οι Γερμανοί.

Η μάνα μου έπιασε τα μαλλιά τσι και πήρε τους δρόμους. Πού να πάει όμως; Οι Γερμανοί

δεν αφήνανε να πάρουμε τους σκοτωμένους. Πήραμε άδεια από το Φρούραρχο στο Καστέλλι και τον σηκώσαμε και τον φέραμε στο σπίτι. Η μάνα μου ξεπάτωνε τα μαλλιά τσι. Οι Γερμανοί είχανε σκοτώσει τον άντρα της το Δημήτρη και τον αδερφό της τον Δρακαντώνη. Ποιο να πρωτοκλάψει; ...»¹⁶

«... εγώ τριγύριζα σαν παιδί εδώ στις παράγκες των Γερμανών, τους έκανα θελήματα και μου δίδανε φαγητό. Με γνωρίζανε όλοι οι Γερμανοί. Τότε είχε έρθει ένας λόχος από το Νομό Λασιθίου, Αυστριακοί και φορούσανε μαύρο φέσι. Μείνανε στις παράγκες και το βράδυ πήγανε στο αεροδρόμιο για να φύγουνε. Όμως το αεροπλάνο ήρθε και αυτοί μείνανε στα λιόφυτα και το περιμένανε. Στο χωριό διαδόθηκε ότι οι Γερμανοί φεύγουν και οι χωριανοί πήγαν στις παράγκες να πάρουν ό,τι μπορούσαν. Το πρωί οι Γερμανοί γύρισαν πίσω και όταν είδαν τους Βαρβαριανούς να τρέχουν, αρχίσανε τους πυροβολισμούς. Ο Βασίλης και ο Κορνάζος περνούσαν να πάνε στη δουλειά και τους συλλάβανε. Ήτανε πολλοί Γερμανοί και θέλανε να τους σκοτώσουνε.

Ο Βασίλης γύριζε γύρω-γύρω από τον αξιωματικό και του φώναζε “τα παιδιά μου, τα παιδιά μου!”. Δεν μπορούσαν να τον πυροβολήσουνε έτσι όπως γύριζε γύρω-γύρω και τον χτύπησαν με το υποκόπανο του όπλου και του έσπασαν το κεφάλι. Στον Κορνάζο είπαν:

– Πήγαινε στα παιδιά σου!

Όπως γύρισε και απομακρύνθηκε λίγα μέτρα, τον πυροβόλησαν πισώπλατα και τον σκότωσαν. Τον έριξαν σε ένα λάκκο στην άκρη του δρόμου ...»¹⁷

Τέταρτο θύμα το πρωινό της Κυριακής 10 Σεπτεμβρίου 1944, ο Βασίλης Τζαγκαράκης, ετών 40 (Εικ. 10).

«... ο πατέρας μου είχε πάει στον πόλεμο με τσι Ιταλούς. Ένα βράδυ, μετά που καταλάβανε οι Γερμανοί την Κρήτη, ακούμε χτύπους στην πόρτα. Ανοίγει η μάνα μου η Μαρία και τον βλέπει μπροστά της. Η μάνα μου δεν το πίστευε. Τον είχε για σκοτωμένο στην Αλβανία...»¹⁸

Στα δύσκολα χρόνια της Κατοχής ο Βασίλης προσπαθούσε να ζήσει την οικογένειά του, τα τρία του παιδιά. Ήταν χτίστης. Εκείνο το πρωί έφευγε για τη δουλειά. Δεν έφτασε ποτέ. Οι Γερμανοί τον σκότωσαν, συντρίβοντάς του το κεφάλι. Άφησε τρία ορφανά παιδιά να παλεύουν για την επιβίωση στα δύσκολα χρόνια που ακολούθησαν.

Εικ. 10. Ο Βασίλης Τζαγκαράκης. Εκτελέστηκε από τις δυνάμεις κατοχής στις 10 Σεπτεμβρίου 1944.

¹⁶ Στυλιανή Κορνάζου-Σμυρνάκη, απομαγνητοφωνημένη συζήτηση, Βαρβάρω, 20 Αυγούστου 2002. Η Στυλιανή ήταν κόρη του Δημητρίου Κορνάζου.

¹⁷ Γεώργιος Μαρκογιαννάκης, απομαγνητοφωνημένη συζήτηση, Σκλαβεροχώρι, 20 Αυγούστου 2002.

¹⁸ Αριστέα Τζαγκαράκη, απομαγνητοφωνημένη συζήτηση, Βαρβάρω, 20 Αυγούστου 2002. Η Αριστέα ήταν κόρη του Βασίλη Τζαγκαράκη.

Εικ. 11. Ο Μανόλης Κοζυράκης.
Εκτελέστηκε από τις δυνάμεις κατοχής
στις 17 Σεπτεμβρίου 1944.

Εικ. 12. Ο Γιώργης Βλαστός.
Εκτελέστηκε από τις δυνάμεις κατοχής
στις 17 Σεπτεμβρίου 1944.

Ζ. ΚΟΖΥΡΑΚΗΣ ΜΑΝΟΛΗΣ, ΒΛΑΣΤΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ

Από τις αρχές Σεπτεμβρίου 1944, οι κατοχικές δυνάμεις προετοιμάζονταν για την αποχώρησή τους από την ευρύτερη περιοχή του αεροδρομίου Καστελλίου.¹⁹ Πολλοί κάτοικοι των γύρω χωριών παρά την κήρυξη της περιοχής σε νεκρή ζώνη από τις 11 Μαΐου 1942 προσπαθούσαν να παραβιάσουν τις αποθήκες των Γερμανών και να τις λεηλατήσουν. Οι περισσότεροι αναζητούσαν τρόφιμα, ορισμένοι και όπλα. Δύο κάτοικοι του χωριού Μουχτάρω (Ευαγγελισμός), ο Μανόλης Κοζυράκης (Εικ. 11) και ο Γιώργης Βλαστός (Εικ. 12),²⁰ αποφάσισαν να μπουκώσουν στο Σκλαβεροχώρι και να αναζητήσουν όπλα από τις αποθήκες που υπήρχαν εκεί και ήταν ακόμη φρουρούμενες, την Κυριακή το απόγευμα, 17 Σεπτεμβρίου 1944. Έπεσαν στην αντίληψη των σκοπών, πιάστηκαν και οδηγήθηκαν αμέσως σε ένα αμπέλι δίπλα στις αποθήκες στην περιοχή του χωριού Καρδουλιανών. Οι Γερμανοί, αφού τους διέταξαν και έσκαψαν έναν μεγάλο λάκκο, πήραν τα σκαπανικά που τους είχαν δώσει για την ανόρυξη του λάκκου και μ' αυτά τους σκότωσαν.

Η. ΜΑΡΚΟΓΙΑΝΝΑΚΗΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ, ΜΑΡΚΟΓΙΑΝΝΑΚΗ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ, ΑΓΓΟΥΡΙΔΑΚΗΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ

Στις 11 Μαΐου 1942 με διαταγή του ο Φρούραρχος Ηρακλείου, διατάσσει την εκκένωση των χωριών Σκλαβεροχώρι και Γαλιενιανών. Οι κάτοικοι αναγκάζονται και φτιάχνουν καλύβες

¹⁹ Αποχώρησαν τελικά, αφού ανατίναξαν τα πυρομαχικά του αεροδρομίου στην περιοχή «Γραμπέλλα» Διαβαϊδέ, την Κυριακή 24 Σεπτεμβρίου 1944. Υπονόμευσαν το αεροδρόμιο με εκρηκτικά, αλλά η ανατίναξη δεν έγινε μετά από την παρέμβαση Βρετανών αξιωματικών, οι οποίοι τα εξουδετέρωσαν.

²⁰ Στο βιβλίο Ληξιαρχείου της Κοινότητας Μουχτάρων, ο Γεώργιος Βλαστός αναγράφεται ως Γεώργιος Ν. Βλαστάκης και ο Μανόλης Κοζυράκης ως Εμμανουήλ Χαρ. Κοζυράκης.

Εικ. 13. Ο Μανόλης Μαρκογιαννάκης. Σκοτώθηκε σε συμμαχικό βομβαρδισμό, στη θέση «Στρατοπούλι» της περιοχής Γαλεριανών, στις 10 Ιουλίου 1942.

έξω από τα χωριά τους. Ο Μανόλης Μαρκογιαννάκης (Εικ. 13) με τη γυναίκα του Αικατερίνη μένουν σε μια σπηλιά έξω από το χωριό Γαλεριανών στη θέση Στρατοπούλι (Εικ. 14). Ο Μανόλης Αγγουριδάκης μένει σε μια καλύβα στη θέση Στενό. Τη νύχτα της 10ης Ιουλίου 1942 συμμαχικά αεροπλάνα βομβαρδίζουν το αεροδρόμιο Καστελλίου. Μια βόμβα πέφτει στην είσοδο της σπηλιάς που έχει καταφύγει ο Μανόλης Μαρκογιαννάκης με τη γυναίκα του Αικατερίνη και τον γιο τους Γεώργιο. Ο Μανόλης Μαρκογιαννάκης και η γυναίκα του Αικατερίνη σκοτώνονται από τα βλήματα της βόμβας. Απέναντι στο βουνό, στην καλύβα που διαμένει ο Αγγουριδάκης Μανόλης, πέφτει άλλη βόμβα και τον σκοτώνει.

«... ο πατέρας μου αγαπούσε πολύ τη γυναίκα του και μάνα μου Κατερίνη. Της έλεγε μια μαντινάδα. Την ίδια. Τη θυμούμαι ακόμη. Ήθελε να πει, να βγει στο κέφι, να πει τη μαντινάδα. Στη στενοχώρια του, πάλι ήλεγε την ίδια μαντινάδα. Κι έλεγε η μαντινάδα:

*Ομάδι να ποθάνομε, μαζί να βγει η ψυχή μας
κι αγκαλιασμένο να βρεθεί, στον Άδη το κορμί μας*

Κι ήρθε ο πόλεμος με τσι Γερμανούς. Και σκοτωθήκανε μαζί ο πατέρας με τη μάνα μου από τα βλήματα μιας βόμβας. Στο «Στρατοπούλι». Απάνω από τη σπηλιά αναμεσής σε δυο χαράκια ...»²¹

Εικ. 14. Η είσοδος της σπηλιάς στη θέση «Στρατοπούλι», όπου σκοτώθηκε ο Μανόλης Μαρκογιαννάκης με τη γυναίκα του Αικατερίνη Παπαδάκη-Μαρκογιαννάκη στις 10 Ιουλίου 1942.

²¹ Γεώργιος Μαρκογιαννάκης, απομαγνητοφωνημένη συζήτηση, Σκλαβεροχώρι, 20 Αυγούστου 2002.

Θ. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στον κάμπο του Καστελλίου Πεδιάδος, τον Ιανουάριο του 1941, οι Βρετανοί ξεκίνησαν να κατασκευάζουν ένα πολεμικό αεροδρόμιο. Το έργο εντασσόταν στα στρατηγικά σχέδια άμυνας του νησιού στην εισβολή των ναζιστικών στρατευμάτων. Δεν κατάφεραν να ολοκληρώσουν τον διάδρομο προσγείωσης μέχρι την επίθεση εναντίον της Κρήτης από τους Γερμανούς στις 20 Μαΐου 1941. Οι σύμμαχοι το υπονόμισαν, «φυτεύοντας» μεγάλους κορμούς δέντρων στον ημιτελή διάδρομο. Μετά την κατάληψη της Κρήτης οι Γερμανοί συνέχισαν το έργο αποπεράτωσης του πολεμικού αεροδρομίου Καστελλίου. Στις αρχές του 1942 ήταν έτοιμο και πλήρως επιχειρησιακό. Για τις ανάγκες του στρατού που διέμεναν στην ευρύτερη περιοχή (ο αριθμός τους δεν μειώθηκε ποτέ κάτω από 2.500 άντρες), με διαταγή του ο Φρούραρχος Ηρακλείου εκκένωσε τα χωριά Σκλαβεροχώρι και Γαλενιανώ. Ως αιτία επικαλέστηκε τις ακαθαρσίες των χωριών και τον κίνδυνο να μολυνθούν από αρρώστιες τα στρατεύματα κατοχής του αεροδρομίου. Οι κάτοικοι των παραπάνω χωριών το εγκατέλειψαν κι έγιναν πρόσφυγες στον ίδιο τους τον τόπο. Δεν μπορούσαν να πάνε στα χωριά τους παρά μόνο μετά από σχετική άδεια του Διοικητή του αεροδρομίου Καστελλίου ταγματάρχη Τροστ. Οι Γερμανοί ποτέ δεν γκρέμισαν τα σπίτια. Τα χρησιμοποίησαν ως αποθήκες υλικών και πυρομαχικών.

Ένα κορίτσι, η Ειρήνη Δρακαντωνάκη, που επέστρεψε στο Σκλαβεροχώρι και έβασκε την κατσίκια της οικογένειάς της, βρήκε τραγικό θάνατο στα ηλεκτροφόρα σύρματα του αεροδρομίου. Τέσσερις άνδρες των χωριών αυτών (Μιχάλης Δρακαντωνάκης, Γιάννης Τσιριγωτάκης, Βασίλης Τζαγκαράκης και Δημήτρης Κορνάζος), που επέστρεψαν τον Σεπτέμβρη του 1944, δολοφονήθηκαν από τις κατοχικές δυνάμεις.

Δύο άντρες του διπλανού χωριού Μουχτάρω, ο Γεώργιος Βλαστός και ο Μανόλης Κοζυράκης, που παραβίασαν τη νεκρή ζώνη, εκτελέστηκαν με φριχτό τρόπο.

Ο Μανόλης Μαργογιαννάκης με τη γυναίκα του Αικατερίνη και ο Μανόλης Αγγουριδάκης, όλοι από το χωριό Σκλαβεροχώρι, σκοτώθηκαν από συμμαχικό βομβαρδισμό στη σπηλιά και στην παράγκα που διέμεναν μετά τον διωγμό από το χωριό τους.

Η διαταγή του Φρουράρχου Ηρακλείου, που κατέστησε πρόσφυγες τους κατοίκους των χωριών Σκλαβεροχώρι και Γαλενιανώ, συνοδεύτηκε από δέκα θύματα.

Τα χρόνια 1941-1944 οι κάτοικοι των γύρω του αεροδρομίου χωριών βίωναν ένα κλίμα βίας και τρομοκρατίας, καθώς και καθημερινής αγωνίας για την επιβίωσή τους, μακριά από τα σπίτια και τις περιουσίες τους. Ως τις 24 Σεπτεμβρίου 1944 ζούσαν σε αυτή τη συνθήκη, όταν οι κατακτητές εγκατέλειψαν το αεροδρόμιο Καστελλίου και συμπύχτηκαν προσωρινά στην πόλη του Ηρακλείου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΒΙΒΛΙΑ

- Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού (1990), *Αγώνες και Νεκροί 1940-1945*, Αθήνα.
- Ασκληπιός Θεοδωράκης (1972), *Η Εθνική Αντίσταση Κρήτης, Μέση Ανατολή 1941-1945*, Ηράκλειο.
- Γεώργιος Κάββος (1991), *Γερμανο-Ιταλική κατοχή και Αντίσταση Κρήτης 1941-1945*, Ηράκλειο.
- Γεώργιος Καλογεράκης (2009), «Επιχείρηση ΑΛΜΠΟΥΜΕΝ – Β' σαμποτάζ αεροδρομίου Καστελλίου», *Γερμανική Κατοχή και Αντίσταση στα χωριά του Δήμου Καστελλίου*, τ. Β', Ηράκλειο.
- Γεώργιος Καλογεράκης (2013), «Η Λευτεριά είναι αμίλητη», *Γερμανική Κατοχή και Αντίσταση στα χωριά του Δήμου Καστελλίου*, τ. Γ', Ηράκλειο.
- Ρομπέρτο Λέμπολντ (2006), *Φωτογραφικό Λεύκωμα Καστελλίου 1941-1945*, Γεώργιος Καλογεράκης (επιμ.), Ηράκλειο.
- Ιωάννης Μουρέλλος (²1950), *Η μάχη της Κρήτης*, μέρος 1ον, Ηράκλειο.
- Ιωάννης Μουρέλλος (²1950), *Η μάχη της Κρήτης, Η αντίσταση*, μέρος 2ον, Ηράκλειο.
- Άντону Μπήβορ (2004), *Κρήτη: η μάχη και η Αντίσταση*, Αθήνα, Γκοβόστης.
- Εμμανουήλ Α. Πετράκης (1953), *Η Εθνική Οργάνωσις Κρήτης (ΕΟΚ), τμήμα Ηρακλείου κατά την Γερμανικήν Κατοχήν*, Ηράκλειο.
- Μάρκος Πολιουδάκης (2002), *Η Εθνική Αντίσταση κατά τη Γερμανοϊταλική Κατοχή στην Κρήτη, 1 Ιουνίου 1941 έως 30 Ιουνίου 1945*, Ρέθυμνο.
- Ειρήνη Ταχατάκη – Γεώργιος Καλογεράκης (2010), *Νύχτα Πήχτρα – απομνημονεύματα Μιχάλη Ακουμιανάκη*, Ηράκλειο.
- Τζακ Σμιθ Χιουζ (1991), *Απόρρητη Έκθεση της δράσεως της S.O.E. στην Κρήτη 1941-1945*, Ελευθέριος Παπαγιαννάκης (μτφρ.), Αθήνα, Ελεύθερη Σκέψις.
- Davis Wes (2013), *Επιχείρηση Αριάδνη, ο μυστικός πόλεμος για τη σωτηρία της Κρήτης από τους ναζί*, Αντώνης Καλοκύρης (μτφρ.), Αθήνα, Πατάκης.

ΑΡΧΕΙΑ

ΒΙΚΕΛΑΙΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ (Β.Δ.Β.Η.)

Αρχείο Ανδρέα Νάθενα.

Έκθεσις Πεπραγμένων διά το χρονικόν διάστημα από Αυγούστου 1944-Μαρτίου 1945 της Στρατιωτικής Διοικήσεως Νομού Ηρακλείου (Αντ / ρχη Ανδρέα Νάθενα, 25 Αυγούστου 1945).

Αρχείο Μιχάλη Ακουμιανάκη.

Αρχείο Ιωάννου Μουρέλλου.

Αρχείο Δημογεροντίας Ηρακλείου (Α.Δ.Η.).

Γερμανικά Αρχεία Φράιμπουργκ.

Γ.Α.Κ. ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΑΡΧΕΙΟ ΚΡΗΤΗΣ – ΧΑΝΙΑ

Αρχείο Γερμανικής Στρατιωτικής Διοικήσεως Κρήτης.

ΒΙΒΛΙΟ ΛΗΞΙΑΡΧΕΙΟΥ ΠΡΩΗΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ ΜΟΥΧΤΑΡΩΝ

ΤΥΠΟΣ

Πατρίς, Ηράκλειο, Τετάρτη και Πέμπτη 13 και 14 Νοεμβρίου 2002.

ΠΡΟΦΟΡΙΚΕΣ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ

Δρακαντωνάκη-Παράσχου Μαρία (Καρδουλιανώ).

Κορνάζου-Σμυρνάκη Στυλιανή, Βαρβάρω (Αρχάγγελος).

Μαρκογιαννάκης Γεώργιος (Σκλαβεροχώρι).

Τζαγκαράκη Αριστέα, Βαρβάρω (Αρχάγγελος).

Τσιριγωτάκη Αικατερίνη, Βαρβάρω (Αρχάγγελος).

Φαρσαράκη-Παγωνάκη Μαρία (Καστέλλι).